

УДК 332.1

В.Б. РОДЧЕНКО, канд. екон. наук, доцент, ХНУ ім. В.Н. Каразіна,
Харків

МЕТОДИКА ТА ПОБУДОВА РЕЙТИНГОВОЇ ОЦІНКИ ЕКОНО- МІКО-ВИРОБНИЧОГО ТА СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНОГО РОЗВИТКУ МІСТ УКРАЇНИ

У статті обґрунтовано систему показників економіко-виробничого та соціально-демографічного розвитку міст України. Викладено методичний підхід та побудовано рейтингову оцінку міст обласного та республіканського значення.

В статті обґрунтована система показателів економіко-промислового та соціально-демографічного розвитку міст України. Викладено методичний підхід та побудовано рейтингову оцінку міст обласного та республіканського значення.

The article proves the system of indicators of the economic-industrial and socio-demographic development of the towns of Ukraine. Sets forth the methodical approach and built a rating of towns of regional and republican value.

Актуальність проблематики порівняльної оцінки соціально-економічного розвитку економічних систем підтверджується широким дослідженням цієї проблематики в різних аспектах управління економікою. Дослідження розвитку характеризується складністю та необхідністю врахування багатьох складових. В останні роки особливого поширення набули різноманітні порівняльні рейтингові оцінки рівня розвитку держав та регіонів. Проте, на сьогоднішній день недостатньо дослідженим залишається рівень соціально-економічного розвитку міських комплексів, як центрів концентрації соціально-економічного потенціалу та бізнесової активності в Україні.

Порівняння рівня розвитку міських комплексів являє собою багатоаспектне завдання, що може мати різні варіанти розв'язання в залежності від мети, що ставиться та критеріальних ознак, які обираються для оцінки рівня міського розвитку. *Дослідження літературних джерел показало*, що на сьогоднішній день, найбільш розгорнений рейтинг соціально-економічного розвитку міст здійснений колективом журналу «ТОП 100». [1] У згаданій праці проведено аналіз 70 найбільших міст України за рівнем соціально-економічного розвитку. Для аналізу економічного розвитку використано бальні оцінки за шістьма показниками, а саме: обсяг реалізації промислової продукції; загальна площа житла введеного в експлуатацію; обсяг інвестицій у основний капітал; обсяг прямих іноземних інвестицій; обсяг роздрібного товарообороту та обсяг зовнішньоторговельного обороту. Для побудови рей-

тингу соціального розвитку було використано вісім показників, а саме: витрати бюджету; рівень безробіття; середньомісячна заробітна плата; забезпеченість житлом, кількість зареєстрованих злочинів; викиди шкідливих речовин у повітря; коефіцієнти смертності та народжуваності.

Безсумнівно, пропонований рейтинг є значним внеском у питання вивчення міського розвитку в Україні, проте деякі його положення є дискусійними і потребують уточнення. Наприклад, використання загальної площі введеного в експлуатацію житла, на думку автора статті, більше характеризує соціальні аспекти розвитку. Витрати бюджетів міст є універсальним індикатором та можуть характеризувати обидва напрями. Проте, якщо розглянути їх наповнення – переважна більшість витрат припадає на захищені витрати серед яких переважає заробітна платня робітників бюджетних установ. За умови використання в рейтингу показника заробітної плати витрати бюджету доцільно було б віднести до групи економічних показників і т.д.

Саме тому, у пропонованій статті *за мету* було поставлено побудову методики та рейтингової оцінки міст України. Автором здійснено спробу побудувати рейтинг соціально-економічного розвитку міст України. Аналіз проведено за містами України що мають обласний та загальнодержавний статус. На 1 січня 2011 року в Україні налічується 459 міст [1], зокрема 176 міст обласного і республіканського (АР Крим) значення, а також два міста загальнодержавного значення: Київ і Севастополь. Загальний обсяг виборки склав 178 міст, до їх числа увійшли 176 міст обласного значення (не враховано м. Прип'ять) та міста республіканського значення.

В якості ключової гіпотези для оцінки рівня розвитку міських комплексів обрано вивчення рівня економіко-виробничого та соціально-демографічного параметрів. Такий підхід орієнтований, в першу чергу на віддзеркалення соціальної та економічної складової існування людини в місті. Для обчислення рейтингу всі показники використані в розрахунку на душу або на 10 тис. населення, що дало змогу порівнювати міста різного масштабу, та якомога більше наблизитися до оцінки рівня існування людини.

Показники обрані для оцінки економіко-виробничого розвитку міста та логіка їх використання подані у таблиці 1.

Таблиця 1 - Система показників оцінки економіко-виробничого розвитку міста

НАЗВА ПОКАЗНИКА	РОЛЬ У ВІДДЗЕРКАЛЕННІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ МІСТА
1. Обсяг інвестицій в основний капітал у розрахунку на одну особу, грн. (у фактичних цінах)	Характеризує загальну тенденцію формування основного капіталу у місті; відображає активність формування економічного потенціалу міста
2. Обсяг прямих іноземних інвестицій у розрахунку на одну особу, доларів США	Характеризує зовнішньоекономічну активність міста та віддзеркалює активність інтеграції міського комплексу у міжнародні процеси
3. Обсяг роздрібного товарообороту підприємств у розрахунку на одну особу, грн.	Характеризує активність споживчих ринків міста
4. Податок з доходів фізичних осіб у розрахунку на 1 особу, грн	Характеризує середній рівень надходжень податку з доходів фізичних осіб, який є головним бюджетоутворюючим податком міст. Відображає, як прямий податок частку доходної бази населення.
5. Видатки бюджету у розрахунку на 1 особу, грн	Характеризує рівень витрат міського менеджменту на одну особу
6. Капітальні видатки у розрахунку на 1 особу, грн	Характеризує обсяг капітальних витрат бюджету міста на одну особу. Відображає рівень активності розвитку потенціалу міста
7. Кількість малих підприємств у розрахунку на 10000 населення, одиниць ²	Кількісно характеризує інституційний розвиток малого підприємництва в місті
8. Кількість суб'єктів ЄДРПОУ у розрахунку на 10 тис. мешканців, одиниць	Кількісно характеризує інституційний розвиток економічних суб'єктів в місті

Для оцінки соціально-демографічного розвитку міста використані показники подані в таблиці 2.

Таблиця 2 - Показники соціально-демографічного розвитку міста

НАЗВА ПОКАЗНИКА	РОЛЬ У ВІДДЗЕРКАЛЕННІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ МІСТА
1. Обсяг введеного в експлуатацію житла у розрахунку на 1000 населення, кв. м загальної площі	Характеризує активність розвитку житлової інфраструктури в місті, і відповідно загальну перспективність проживання в місті
2. Забезпеченість населення житлом, кв. м загальної площі у середньому на 1 особу	Характеризує рівень інтенсивності використання житлової інфраструктури в місті. Зростання цього показника характеризує покращення житлових умов населення.
3. Обсяг реалізованих послуг у розрахунку на одну особу, грн.	Характеризує рівень споживання населенням послуг, та відображає рівень розвитку соціальної системи міста
4. Середньомісячна номінальна заробітна плата найманих працівників, грн.	Характеризує загальний рівень головної складової доходної бази мешканців міста
5. Рівень зареєстрованого безробіття, %	Характеризує рівень недовикористання трудового потенціалу міста. Даний показник може бути інтерпретований як кількість незайнятих на кожні 100 осіб активного населення в місті.
6. Коефіцієнт міграційного приросту по місту	Характеризує реакцію населення на сприятливість міського середовища для життя
7. Рівень народжуваності по місту	Характеризує загальний рівень народжуваних, може відображати якість інфраструктури материнства і дитинства.
8. Рівень смертності по місту (на 1000)	Характеризує загальний рівень інфраструктури охорони здоров'я
9. Рівень злочинності у розрахунку на 1000 осіб наявного населення, одиниць	Характеризує загальний рівень кримінального середовища в місті.

Як видно з наведених таблиць, для оцінки стану міського середовища використовувалися абсолютні показники, що дозволяє оцінити статичний рівень міського розвитку.

Для здійснення розрахунків та забезпечення порівнянності показників, були визначені нормовані значення показників. Найбільш коректним, на думку автора було нормування значень кожного показника по відстані між найбільшим та найменшим значенням показника за містами. Розрахунки, для показників зростання яких позитивно впливає на якість розвитку міста здійснювалися за формулою:

$$П_i = \frac{x_i - x_{min}}{x_{max} - x_{min}}, \quad (1)$$

де x_i – значення показника для i -го міста;

x_{max} , x_{min} - відповідно найбільше та найменше значення показника серед усіх досліджуваних міст.

Для показників, збільшення яких відображає негативні тенденції розвитку міста розрахунок здійснено за формулою:

$$П_i = \frac{x_{max} - x_i}{x_{max} - x_{min}}, \quad (2)$$

Значення загального показника економіко-виробничого (соціально-демографічного) розвитку для кожного міста розраховано як сума відповідних показників. Автором були здійснені розрахунки показників розвитку міст у 2007 -09 роках.

Проведені дослідження дозволили отримати рейтингові оцінки розвитку міст України за двома складовими. Для їх поєднання було використано підхід, що забезпечує порівняння рівня розвитку міста з еталонним значенням. З цією метою здійснені розрахунки відстані на площині показників міст від еталонного значення. Для розрахунків використана формула:

$$D = \sqrt{(\pi_{еталон}^{ев} - \pi_i^{ев})^2 + (\pi_{еталон}^{сд} - \pi_i^{сд})^2}, \quad (3)$$

де $\pi_{еталон}^{ев}$, $\pi_i^{ев}$ – відповідно, еталонний та фактичний показники рейтингу економіко-виробничого розвитку міста;

$\pi_{еталон}^{сд}$, $\pi_i^{сд}$ – відповідно, еталонний та фактичний показники рейтингу соціально-демографічного розвитку міста.

Таблиця 3 містить результати розрахунку рейтингу міст України за показниками 2009 року.

Таблиця 3 Результати узагальненої рейтингової оцінки економіко-виробничого та соціально-демографічного розвитку міст України у 2009 році

Місто	R	Місто	R	Місто	R	Місто	R
Київ	1	Южноукраїнськ	46	Єнакієве	91	Бердичів	135
Яремче	2	Ізмаїл	47	Авдіївка	92	Люботин	136
Теплодар	3	Болехів	48	Козятин	93	Чугуїв	137
Ялта	4	Запоріжжя	49	Маріуполь	94	Олександрія	138
Ірпінь	5	Ковель	50	Миргород	95	Хмільник	139
Сімферополь	6	Кременчук	51	Краматорськ	96	Новомосковськ	140
Славутич	7	Вугледар	52	Нововолинськ	97	Докучаєвськ	141
Ужгород	8	Луганськ	53	Євпаторія	98	Ромни	142
Львів	9	Моршин	54	Ясинувата	99	Горлівка	143
Бориспіль	10	Феодосія	55	Первомайськ	100	Костянтинівка	144
Ів.-Франківськ	11	Свердловськ	56	Коростень	101	Первомайськ	145
Іллічівськ	12	Вільногірськ	57	Красноперекопськ	102	Рубіжне	146
Дніпропетровськ	13	Калуш	58	Володимир-Вол.	103	Біла Церква	147
Донецьк	14	Жданівка	59	Дніпродзержинськ	104	Орджонікідзе	148
Южне	15	Знам'янка	60	Северодонецьк	105	Фастів	149
Комсомольськ	16	Красноармійськ	61	Кіровське	106	Конотоп	150
Добропілля	17	Нова Каховка	62	Тернівка	107	Світловодськ	151
Судак	18	Коломия	63	Березань	108	Ржищів	152
Чоп	19	Краснодон	64	Красний Луч	109	Лебедин	153
Трускавець	20	Червоноград	65	Сміла	110	Могилів-Под.	154
Одеса	21	Нетішин	66	Антрацит	111	Жовті Води	155
Севастополь	22	Самбір	67	Павлоград	112	Стаханов	156
Новодністровськ	23	Кривий Ріг	68	Лубни	113	Глухів	157
Харків	24	Армянськ	69	Охтирка	114	Шостка	158
Алушта	25	Дрогобич	70	Шахтарськ	115	Синельникове	159
Чернівці	26	Котовськ	71	Новгородівка	116	Ніжин	160
Хмельницький	27	Ладизин	72	Каховка	117	Нікополь	161
Рівне	28	Алчевськ	73	Золотоноша	118	Брянка	162
Енергодар	29	Чернігів	74	Першотравенськ	119	Торез	163
Тернопіль	30	Стрий	75	Жмеринка	120	Первомайський	164
Херсон	31	Красний Ліман	76	Сніжне	121	Очаків	165
Миколаїв	32	Канів	77	Новоград-Вол.	122	Токмак	166
Кузнецовськ	33	Прилуки	78	Слов'янськ	123	Ізюм	167
Луцьк	34	Буча	79	Макіївка	124	Дружківка	168
Полтава	35	Бровари	80	Керч	125	Марганець	169
Хуст	36	Кам'янець-Под.	81	Вознесенськ	126	Переяслав-Хмельн.	170
Мукачево	37	Харцизьк	82	Умань	127	Новий Розділ	171
Суми	38	Куп'янськ	83	Лисичанськ	128	Старокостянтинів	172
Білгород-Дністр.	39	Селидове	84	Мелітополь	129	Славута	173
Кіровоград	40	Саки	85	Джанкой	130	Шепетівка	174
Черкаси	41	Малин	86	Бердянськ	131	Дубно	175
Вінниця	42	Борислав	87	Димитров	132	Кіровськ	176
Житомир	43	Артемівськ	88	Дзержинськ	133	Острог	177
Берегово	44	Васильків	89	Лозова	134	Ватутіне	178
Ровеньки	45	Дебальцеве	90				

Значення еталонних показників обиралися за найкращим досягнутим рівнем серед усіх міст України. Відповідно найменша відстань показника D від еталонного значення вважалася найкращим результатом.

Аналіз результатів рейтингової оцінки свідчить, що найбільш високим рівнем розвитку характеризуються міста, що мають специфічні конкурентні чинники розвитку, серед яких особливий адміністративний статус, специфічні природно-кліматичні умови, наявність великих об'єктів транспортної та енергетичної інфраструктури. До першої третини рейтингу увійшли міста з найвищим рівнем соціально-економічної активності. Загалом слід зауважити, що відхилення абсолютних значень розрахованих параметрів соціально-демографічного та економіко-виробничого розвитку міст України є незначними, що свідчить про переважання тенденції рівномірності розвитку.

Список літератури: 1. Офіційний сайт "Верховна Рада України" : [електронний ресурс] // Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/z7502/a00>. 2. Рейтинг ТОП-100. Лидеры бизнеса Украины. Лучшие города и регионы Украины. - Выпуск 2, 2010.